
Ramiza Smajić

Između ličnih frustracija i politike*

Polemika koja se posljednjih mjeseci vodi u Francuskoj oko zabrane pokrivanja žena na javnim mjestima izazvala je burne reakcije ne samo među muslimanima nego i drugokonfesionalnim demokratskim i inim strujama u cijelom svijetu. U atmosferi korištenja najrazličitijih metoda opravdavanja ove zabrane i reagiranja različitih intelektualnih, vjerskih i političkih slojeva, po strani nije ostala ni ugledna pariška izdavačka kuća Gallimard, koja je objavila kraću studiju autorice Chahdortt Djavann, pod nazivom "Dolje hidžab!". Dotična autorica je rođena u Iranu, a posljednjih deset godina živi u Parizu, gdje je završila studij antropologije. U osnovi romansirerka, u ovaj svojevrsni književni poklič, pored čisto autobiografskih detalja, ona unosi toliko energije da već prve riječi čitaoca ostavljaju bez dvojbe oko karaktera i cilja samog rada.

"Deset godina sam bila pokrivena. Bilo je: ili hidžab ili smrt. Znam o čemu govorim." Ovakvim početkom autorica Djavann kreće u osudu "le noir du voile", tmine vela, u kojem je bila zarobljena od svoje trinaeste do dvadeset treće godine. Neizbježno je bilo krenuti od dešavanja u Iranu 1979. godine, koja će u budućnosti autorici "oteti najljepše godine njenog života".

Za Iran je poznato da je zemlja izrazito značajnog geopolitičkog položaja, jer izlazi na naftom i gasom bogato Kaspijsko more i Perzijski zaljev, koji čine i evroazijsku i američku interesnu sferu. Negativan međunarodni imidž koji Iran ima na zapadnoj strani globusa, u posljednje vrijeme je ublažen priznanjem svjetske javnosti iranske umjetničke suptilnosti, dokazane naročito kroz rezultate na polju kinematografije. Iritirani sadržajem ili pak manjkom vijesti što dopiru iza zidova koji, uz Sjevernu Koreju i Irak, čine prostor od Georga W. Busha nazvan "osovinom zla", utjecajni mediji i različite humanitarne organizacije u posljednjih dvadeset godina konstantno govore o kršenju elementarnih prava pod

---

* Chahdortt Djavann. Bas les voiles! Paris: Gallimard, 2003., 47 str.

"maskom islama", fizičkom kažnjavanju svakog naprednijeg duha, svakojakim cenzurama, srozavanju ženskog bića na dno društvene ljestvice itd. Ipak, za razliku od iranske nobelovke Shirin Ebadi, koja je stručno i rodoljubno inicirala više poduhvata s ciljem liberalizacije problematičnih faktora, a o kojima se još uvijek i ne zna dovoljno, većina je još uvijek sklonija pamfletističkoj karakterizaciji Irana kao religiozno-totalitarne tvorevine, islamske strahovlade kao najgore reakcije na socijalnu nepravdu i jednodimenzionalne monarhističke vlasti do 1979. godine.

U očekivanju da se iz brošure relativno mlade iranske spisateljice upoznamo sa ličnim iskustvom pokrivanja žene u Iranu, ostajemo iznenađeni njenim izvanprostornim potiranjem izvora islama u cijelosti, pri čemu autorica sebi dopušta slobodu da svoje stavove o položaju žene u islamu predoči kao konačne i neupitne, što je rezultat očitog traumatičnog subjektiviteta, koji joj ne dopušta čak ni logično distanciranje stvari, zemalja i situacija koje ne poznaje.

Nesporno je da su muslimanke današnjeg nivoa obrazovanja i same uključene u proces revaloriziranja ranijih događanja i interpretacije etnopsiholoških i etnosocioloških prilika koje su je učinile takvom kakva jest. U svijetu ukorijenjeno mišljenje o zapostavljenosti i obespravljenosti žene muslimanke, zasnovano uglavnom na stereotipima, posustaje pred oficijelnim podacima o situaciji sa ženama uopće u svijetu, koja u poređenju s muškarcima pokazuje niz karakteristika: prvo, analfabetizam je rašireniji među ženama nego među muškarcima, tako da žene čine dvije trećine svjetskih analfabeta; drugo, udio žena u višem obrazovanju daleko je niži nego muškaraca, a čak i u industrijaliziranim zemljama prilično je nizak broj žena na prirodnim i tehničkim studijima; treće, u radnom i platnom sistemu žene su diskriminirane, pa čak u Japanu plaća žene iznosi u prosjeku 51% plaće muškaraca; četvrto, žene u prosjeku žive duže nego muškarci, a u priličnom broju zemalja žive kraće od muškaraca; peto, doprinos žena je često nevidljiv u službenim statistikama, a da ne govorimo o neplaćenom radu žena u kući.

Dramatičnost žala Chahdortt Djavann što su prirodna prava koja uživaju svi oni koji su rođeni u demokratskim zemljama nezamisliva za nekog ko živi u islamskoj teokratiji, daljim iščitavanjem gubi na značaju zbog očitog nepoznavanja izvornog islama, kao i usmjerenim definicijama prava, demokratije, kao i samog pokrivanja. Hidžab je, za dotičnu autoricu, najbarbarskija islamska dogma, koja jedino ima cilj da adolescentkinju pretvori u objekt seksa i braka. Sam čin pokrivanja je "religiozna banalnost još od vremena Starog zavjeta"! Kći ne predstavlja ništa u društvenom

---

smislu, dok je sin sve. Kći nema nikakva prava, sin ima sva. Ako muškarci toliko obožavaju (indikativna je i upotreba ovog glagola!) hidžab, neka ga sami nose! Iako antropološki obrazovana, u svojim poimanjima i tumačenjima stvarnog položaja žene u islamu autorica posve prosto i laički izjednačava muslimanku sa robom. Udati se - po islamu znači "biti prodana od oca i braće", a razvedena žena je "neugodnost za oca i braću, vraćena roba". Pravno i društveno obezvrjeđivanje žene u islamu, po mišljenju Chahdortt Djavann, ima svoje izvorište u Kur'anu, od obećanja vječno mladih, lijepih djevojačica kao realizacije čisto muških fantazija, beskonačnog orgazma, do riječi da je "džennet pod majčinim nogama", čime tolike sterilne nesretnice ostaju, znači, uskraćene za rajске ljepote!

Koliko duboko je autorica Djavann zagazila u vlastite pogreške, neznanje, pa i lakomost očituju dijelovi u kojima ona govori o situaciji u muslimanskim zemljama kao ujednačenoj prezentaciji najgorih pojava u svijetu. Tako su, po njoj, u svim muslimanskim zemljama krajnje rašireni nasilje i prostitucija, a pedofilija pogotovo, pošto "nijedan islamski zakon ne štiti djecu". Iako s osjećajem da je sa određenom vrstom autora beskorisna bilo kakva polemika, moralna težina ranijih stavova nas tjera na normalnom umu suvišna podsjećanja na stav islama prema ženi. Jednakost spolova u islamu je daleko iznad onog što dosta muslimanskih zemalja, ali i svijet nude danas ženi. Još od pojave islama, Kur'ana, a.š., i Muhammedove, a.s. zabrane zakapanja živih djevojčica, pa dalje kroz praksu, očito je da islam daje ženi puno pravo u procesu donošenja odluka i da je štiti u svakom pogledu. Annemarie Shimmel je njemačka naučnica koja je svoj dugi životni vijek posvetila istraživanju religija, posebno religija Indijskog potkontinenta i islamskog svijeta. Tako je u djelu "Zan der irfan va tasavvufe eslami" (Teheran, 1990.) posvetila jedan dio odnosu Poslanika prema ženama. Ono što ona govori poklapa se u potpunosti s onim što se nalazi u praksi zabilježenoj kroz izvore u dužem vremenskom razdoblju. Ako se zna da su Kur'an i Hadis izvori islama za muslimana, onda se mora prihvatiti da je praksa i u muslimanskim zemljama pratila praksu Muhammeda, a.s. U izvorima koje smo lično imali u rukama žena se javlja kao aktivan društveni faktor, i muslimanka i nemuslimanka, kao trgovac (analogno Hatidži, Muhammedovoj prvoj ženi), ili kao sudionik u sudskim procesima (analogno Aiši, najmlađoj Muhammedovoj ženi, koja je i sama sudjelovala u raspravama sa šerijatskom problematikom). Dok je predislamsko društvo zakapalo žive djevojčice smatrajući za sramotu njihovo rođenje, sa širenjem islama javlja se čak imenovanje: taj i taj, sin te i te **žene**...

Knjige iz oblasti Sunneta vrve od pitanja koje su žene uputile Muhammedu, a.s., bilo žene radi samih sebe, bilo kao izaslanice veće grupe žena, a bilježi se čak da su tražile od Muhammeda, a.s., da odredi poseban

---

dan za njih, u kojem bi one, bez prisutnosti muškaraca, pitale određene stvari.

Uzmemo li ekonomsku sigurnost po principu nasljeđivanja, očito je da je ženi u potpunosti priznato pravo na vlastitu imovinu, bila udata ili ne. Njen dio nasljeđa pripada samo njoj i niko ne može polagati pravo na njen dio, njen otac ili muž. U Kur'anu, a.š., je rečeno: "*Muškarcima pripada dio onoga što im ostave roditelji ili rodbina, a i ženama pripada dio onoga što im ostave roditelji ili rodbina, pa bilo to malo ili mnogo - kao dio koji je određen.*" (en-Nisa, 7). Neki su postavljali pitanje zašto onda žena dobiva samo polovinu nasljeđa. Odgovor leži u još značajnijoj stvari: izdržavanje je drugo pravo koje žena ima kod svog supruga. Ona nije dužna izdržavati muža makar bila bogata. Po islamu je muž taj koji mora izdržavati porodicu, makar bio slabijeg imovnog stanja, i to je razlog što šerijat ženi daje samo polovinu nasljeđa. Osim toga, u službenim registrima šerijatskih sudija najočitiji garant zaštite žene je mehr, koji se svugdje nalazi u formi kakvu uvjetuje fikh. Ovu imovinu koju pri sklapanju vjenčanja ženik daje ili garantira svojoj ženi, žena može tražiti ranije, a u slučaju razvoda ili smrti muža, to je iznos koji je dug muža prema ženi i on ne ulazi ni u koje kombinacije oko nasljeđivanja, osim u slučaju kad je žena umrla, pa mehr u tom slučaju ide njenim nasljednicima. Iznova otkrivajući širinu prava koja joj izvorni islam pruža, muslimanka danas ozbiljnije pristupa poimanju samog islama, i to isto traži od svog supružnika. To je očito u samom postupku uzimanja mehra, koji je na doskorašnjim šerijatskim vjenčanjima uziman samo formalno, dok su danas mladenke realnijih shvatanja i često traže i mehr realnije prirode. Tako se u posljednje vrijeme za mehr često traži, recimo, odlazak na hadž!

Pored svega ovoga, ima nešto o čemu se uglavnom ne vodi računa, čak i od nadležnih institucija. Čovjeka može žena razljutiti na neki način, pa da on u svojoj oporuci, vasijjet-nami, htjedne svo svoje nasljeđe ostaviti, recimo, u dobrotvorne svrhe, a uskratiti pravo nasljeđa ženi. Po islamu on to ne može učiniti. Musliman dobrovoljno raspolaže samo trećinom svog imetka! Htio on to ili ne, dvije trećine ostaju njegovim nasljednicima, pa i toj eventualnoj ženi s kojom je posvađan!

Pored svega, podrazumijeva se da islam ženi dopušta da radi i zarađuje, ali pod uvjetom da joj to muž dozvoljava i da njen posao bude u skladu s njenom prirodom.

Da knjigu Chahdortt Djavann treba smjestiti tek u pamfletističku literaturu zaključili smo već u prvom iščitavanju, jer nakon žestokih, traumatičnih i nesuvislih karakterizacija muslimanke, islama, šerijata, autorica iznosi stav o dvoličnoj perverznoj među pokrivenim ženama u Francuskoj. "Nošenje hidžaba u Francuskoj nije način da se žena povuče u

---

vlastitu anonimnost", kaže Djavann, "nego više način na koji će žena privlačiti pogled, biti primijećena, to je forma egzibicionizma, provokacije; žena kao objekt i ponos postojanja, tačnije, seksualni objekt. Sve je ovo razlogom što "francuski zakoni moraju stati ukraj" iskrivljavanju prave prirode pojmova "sloboda", "identitet" ili "kultura". Pokrivanje u školama ili drugim javnim mjestima ne treba biti zabranjeno u ime laicizma, smatra Djavann, nego u ime ljudskih prava i zaštite manjina(!) Konstrukcija zabrane u ime prava na ovaj način direktno srozava intelektualni lik autorice na objekt široke državne kampanje u političkom smislu.

Zbog tolike pažnje posvećene pokrivanju nismo se mogli otići prisjećanju na Prvi kongres muslimanskih intelektualaca 1928. god., u Bosni, kada je Husein Brkić cijeli svoj istup posvetio dokazivanju da je pokrivanje običaj, a ne vjerski propis. Razvile su se silne diskusije da bi kongres konačno u rezoluciji zaključio da muslimanki, po najvećim autoritetima vjere, nije zabranjeno školovanje, privređivanje i sudjelovanje u kulturnom i socijalnom napretku; apelirano je na Gajret da pojača aktivnosti na školovanju i privrednom obrazovanju muslimanke, ali je i ukazano na neophodnost akcije kojom će biti onemogućeno zlonamjerno iskorištavanje šerijatskog prava na štetu žene, da položaj muslimanke u braku bude postavljen na principima pravde i humanosti, kako je to regulirano i islamskim propisima.

Čak i kad bi um, iz ovih ili onih razloga, bio vođen željom za negiranjem islamskih vrijednota, ne bi smio sebi dopustiti zanemarivanje lokalnih, tradicionalnih, historijskih, civilizacijskih osobenosti određenih krajeva širokog islamskog svijeta. Iako smo o tom već govorili u nekim radovima, ni ovaj put ne možemo zaobići podsjećanje na različitost položaja muslimanke od zemlje do zemlje. Muslimanka u Indiji ne smije kročiti u džamiju (uprkos hadisu: "Ne zabranjujte sluškinjama Allahovim Božije kuće"). Naša vlastita iskustva u Iranu, zemlji za koju autorica Djavann misli da ju dobro poznaje, ostavila su nas u posve suprotnom uvjerenju u pogledu mjesta žene u društvu, neovisno od samog hidžaba. Bez želje da se ovo shvati kao neki naš konačni sud o položaju žene u Saudijskoj Arabiji, podsjetit ćemo na činjenicu da ondašnja žena još uvijek nema pravo na upravljanje motornim vozilom, a tek prije nekoliko mjeseci je prvi put imenovana žena na funkciju dekana jednog fakulteta. Nasuprot tome, ženu u Iranu nalazimo u prvim redovima na vladinim konferencijama, susretima sa uvaženim ajatollasima, univerzitetskim katedrama, stručnim specijalizacijama,...

Konačno, autorica Djavann u priči o hidžabu dotiče i najveće perzijske pjesnike, Firdusija, Omera Hajjama, Nizamija, Sadija, Rumija i Hafiza,

---

smještajući ih u "heretički krug oko islamskih dogmi", stvaraoce koje "muslimanski intelektualci zaboravljaju nazvati hereticima", pa Omera Hajjama "čak nazivaju islamskim matematičarem"! Za Djavann je posve sporedna stvar što on uistinu jest bio veliki matematičar, astronom i poeta, važno je da je on epikurejac i slobodan duh! Chahdort Djavann sa žaljenjem uočava da još uvijek ima intelektualaca koji, poput iranskih mulla, neprestano podsjećaju da sve počinje od Kur'ana, te da se najveći stručnjaci na univerzitetima sa Zapada okreću Kur'anu da bi u njemu našli ključ misterije univerzuma, jer se tajna svake nauke nalazi u Kur'anu. Oni su, po njoj, u potpunoj zabludi u kakvoj je bila i ona sama kad je došla u Francusku misleći kako su na francuskim univerzitetima glavna preokupacija islam i Kur'an.

Djavann zaključuje da bi dozvoljavanje hidžaba adolescentima učinilo težim put ka emancipaciji, jer je nekolicina već imala teških problema samo zato što se usprotivila nošenju marame. Jedino u čemu je donekle u pravu pominjana autorica jest to što i sama, doduše u drugom smislu, zaključuje da pitanje pokrivanja maskira mnogo dublje probleme, koji baš i nemaju mnogo veze sa hidžabom. Ona to svodi na činjenicu da svi imigranti ne dolaze iz frankofonskih zemalja niti su svi oni koji dolaze pohađali školu na francuskom jeziku. Dosta njih ni poslije brojnih godina provedenih u Francuskoj ne govore francuski ili vladaju njim vrlo slabo. Učenje ne bi trebalo da se svede na lingvistička rješenja, smatra Djavann, nego da se stvori prilika da se ti nesretni imigranti nauče republikanskim institucijama, suštinskim vrijednostima demokratije i historije Francuske. Chahdort Djavann govori ovako u momentu kad francuski Odbor za rad, prihode i socijalno staranje u ovogodišnjem izvještaju navodi podatak da više od milion, odnosno, gotovo 10% djece u Francuskoj (pretežno porijeklom izvan Evropske unije) živi ispod granice siromaštva, a približno 20.000 maloljetnih Francuza živi na ulici! Nadajmo se da će i ova autorica vremenom shvatiti da teorije o demokratiji i prirodnim pravima koje su postojale tokom posljednjih dva milenija izvan izvornog islamskog društva jednostavno nisu sadržavale prava žena. Polovina čovječanstva držana je izvan napretka koji se dešavao u društvenom životu, a svaki vid diskriminacije žena, pa čak i nasilje protiv njih pripisivali su se starim tradicijama ili religioznim običajima, jer, to i jest najlakše.